

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 2 (2023)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPY00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/EIWC1999>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Уайханова М. А., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Шокубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/KAIX6716>***Г. Т. Дарменова**

Памуккале университеті,
Түркия Республикасы, Денизли қ.
*e-mail: gdarmenova@pau.edu.tr

КЕҢЕС ДӘУІРІНДЕГІ АҚЫН-ЖАЗУШЫЛАР ШЫФАРМАЛАРЫНДАҒЫ «ҰЛЫ ОТАН» КОНЦЕПТІСІ

Бұл мақалада Кеңес дәуіріндегі ақын-жазушылардың шығармаларында қалыптасқан «Ұлы отан» макроконцептісінің қолданысы жан-жақты талданып қарастырылды.

Кеңестік дәуірдегі тіл саясатын, тіл құрылысын, тілдік жағдайды жан-жақты қарастыру – сол кезеңдегі қазақ тілінің «лингвистикалық бейнесін» танытады. Әлеуметтік ортада жаңару мен жаңғыру басталды. Соған сәйкес қоғамдық идеал түбегейлі әрі тез өзгерді.

Қарастырып отырған кеңестік кезең социализмнің салтанатын дәріптеу, леңіндік, сталиндік идеяның мәңгілік екендігін халық санасына сіңдіру, коммунизм орнатуда партияның сара жолына түсу қажеттігін түсіндіруді мақсат ете отырып, қалың бұқараны тек кеңестік билікке бойұсынуга шақырған уақыт болды. Бұл тұстағы мерзімді басылымдар да кеңестік мемлекет саясаты мен идеологиясын насихаттаудың ақпараттық құралы ретінде мейілінше ашық түрде қолданылды. Қоғамдық-саяси, публицистикалық, көркем дискурс мәселелеріне үңіле отырып кеңестік кезеңдегі бірнеше қоғамдық-саяси мәні бар ұғымдарды концептілік тұрғыда жүйелеп, концептілер жүйесі ретінде топтастырылды. Концептілік тұрғыда қарастыру дегенде сол бір кеңестік кезеңдегі адамдардың тілдік санасын, ойлау бірліктері мен психикалық ресурстарын, білімі мен көрсеткіштерін танытатын лингвокогнитивті құрылымдарды түсіндіру. Осы негізде кеңес дәуіріндегі қоғамдық-саяси, көркем, публицистикалық дискурс мәселелерін қамти отырып, концептілер жүйесін көлемді макроконцептілер мен шағын микроконцептілерге бөліп қарастырылды.

Зерттеу материалының кіріспесінде «Кеңес дәуіріндегі макро, микроконцептілер» деп аталып, қазіргі тіл ғылымында негізгі ұғымы

болып саналатын концепт ұғымына анықтамалар беріліп, жан-жақты қарастырылды.

«Ұлы отан» макроконцептісі тараушасында «Ұлы Отан» концептісіне қатысты «Отан», «Отан – ана», «Отан – тыныштық, мәңгілік орын» ұғымдары совет дәуіріндегі халықтың таным әлемімен байланысты көрініс тауып, «Ұлы Отан» концептісін танытудағы маңызыды концептілер болып табылатындығын дәлелдеп танытылды.

Зерттеу материалдарын қазақ әдебиеті курстарында, қосымша материал ретінде Қазақстан тарихы пәндерінде де пайдалануға болады.

Кілтті сөздер: кеңес дәуірі, ұлы отан, концепті, макроконцепті, тілдік сана, лингвокогнитивті құрылым.

Кіріспе

Тіл білімінде «Концепт» термині ХХ ғасырдың 20–30 жылдарында зерттеле бастады. Бұл ұғым қоршаған орта құбылыстарының тіл әлемінде бейнеленуін зерттеумен байланысты пайда болды. «Концепт» терминін тіл аясындағы мәселелерге қатысты пайымдау қажеттігін өткен ғасырдың бірінші жартысында тұңғыш рет орыс философы С. А. Аскольдов ұсынған еді. Ол «Концепт и слово» атты еңбегінде: «...мысленное образование, которое замещает нам в процессе мысли неопределенное множество предметов одного и того же рода» – деп атап көрсетеді [1, 115 б.]. Осы пікірмен сабақтас өрбитін, В. З. Демьянков [2], Ю. С. Степанов сынды ғалымдардың ұғым мен концептінің аражігін ажырата қарастыратын тұстары кездеседі [3, 105 б.].

«Концепт – адам санасында өскен орта, дін, мәдениет дүниетаным негізінде берілетін құндылықтар – дейді Д. С. Лихачев. Ал «концептосфера» термині «концептілер аймағы» болып саналады. Концепт – жеке тұлғаның тілдік санасында ғана көрінетін коннотативті, бағалау, түрлі ассоциациясы мәнермен келетін көп өлшемді білім. Сондай-ақ концепт – объект туралы білім жиынтығының мазмұнына ие болатын ментальды ұлттық өзгеше білім ретінде танылады.

С. А. Аскольдов-Алексеевтің түсіндіруінше, концепт – сөз бен оның мәні арасын байланыстырушы. Адам сөйлегенде санадағы сөз ұғымдарын пайдалана алмайды, сондықтан жаңа мәндік элементтер ретінде ұғымдар, алғаш қалыптасқан ой – ментальды сигналдар іске қосылады. Осылардың өзі – концепт. Концепт өзі уақыт пен түсініктен тыс тұрып сөздердің уақыт пен кеңістіктегі ұғымдық-тектік байланысын табуға көмектеседі. Сөздің барлық нақтылы және потенциалды мағыналары, байланыстары, кейде тіпті

алшақ жатқан ассоциациялары концептінің арқасында бір сөзге бекітіліп тұрады [1, 98 б.].

Сонымен, концепт – адам санасының ойлау бірліктері мен психикалық ресурстарын, білім мен тәжірибенің бейнелі көрсеткіштерін құрайтын, хабарлы құрылымдарды түсіндіруге мүмкіндік беретін когнитивтік лингвистиканың негізгі ұғымдарының бірі. Когнитивтік терминдердің қысқаша сөздігінде оған: «жадының, ментальді қордың, тұжырымдау жүйесінің әрі адам санасында көрініс табатын бүкіл әлемнің мазмұнды да белсенді бірлігі» деген анықтама беріледі.

Тіл мен мәдениеттегі құндылық концепт арқылы көрінеді. Концепт бола алатын лексикалық бірліктер шектеулі. Концепт болу үшін белгілі бір мәдениетте өзекті, бағалы, өте ауқымды тілдік бірліктерді қамтитын, мақал-мәтелге, поэтикалық, прозалық мәтінге тақырып бола алатын ақиқат құбылыстар болуы керек. Д. С. Лихачевтің анықтауы бойынша концептілер адамның санасында белгілі бір мағынаға сілтеме ретінде және адамзаттың жалпы тілдік тәжірибесінде поэтикалық, прозалық, ғылыми, әлеуметтік, тарихи т.б. нұсқаушы ретінде туындайды.

Концепт терминіне байланысты тірек концепт, кілт сөздер, концептілік өріс, макроконцепт, микроконцепт т.б. ұғымдар қолданылады. Тірек концептілер белгілі бір мәдениетті түсінуге көмектеседі. Мәдениеттің бір элементі, түсінудің кілті. Тірек концептілерді талдау арқылы ұлттық мәдениеттің даму қалпын, жай-күйін біле аламыз. Көркем мәтінге концептуалды талдау жасау үшін алдымен сол мәтінде қолданылған кілт сөздер жиынтығын айқындап алу қажет болады. Ол кілт сөздердің әрбірі концептуалдық мәнді жеткізуші. Ал макроконцептілер концептілердің әлдеқайда ауқымды формасын танытса, ол макроконцептілер өз ішінде шағын микроконцептілер құрайды.

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің негізгі мақсаты – Кеңес дәуіріндегі қоғамдық, саяси, көркем, публицистикалық дискурс дефиницаларын негізге ала отырып, «концептілер жүйесін» топтастырып ұсыну.

Бұл зерттеу жұмысын жазу барысында Кеңес дәуіріндегі саяси-әлеуметтік, экономикалық, мәдени, әдеби, қоғамдық жағдайларды танытатын «Ұлы Отан» макроконцептісінің ерекшеліктерін көрсету.

Зерттеу мәселесі бойынша тіл біліміндегі сипаттама, компоненттік талдау, жүйелеу, бақылау әдістері қолданылды.

Нәтижелер мен талқылау

Кеңес дәуіріндегі әлеуметтік, қоғамдық-саяси, мәдени, әдеби мәселелерді қамтитын негізгі ұғымдарды лингвистикалық тұрғыда бағамдап, үлкен ауқымдылықты қамтыған бірнеше макроконцептілер мен

микроконцептілер ретінде алып топтастыруға болады. Макроконцептілер ретінде «*Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы*», «*Ұлы Отан*», «*Ұлы октябрь революциясы*», «*Әйел*» концептілері алынса, микроконцептілер қатарын «*Кеңес Одағының коммунистік партиясы*» (КОКП), «*Коммунистік партияның идеалдары мен құндылықтары*», «*Съезд*», «*Көсем*» концептілері құрайды.

Бұл зерттеу жұмысын жазу барысында жоғарыда көрсетілген концептілердің ішінде «*Ұлы Отан*» макроконцептісіне тоқталдық.

«*Ұлы Отан*» макроконцептісі.

Когнитивтік бағыттың негізгі қызметі – дүниенің бейнесін белгілі бір жүйеде репрезентациялау. Демек, репрезентация – алғашқы түсініктен бастап, дамыған бай концептілік жүйедегі түсінікке дейінгі ақиқат дүние туралы санадағы білімінің көрінісі болып табылады.

«*Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы*» макроконцептісі Кеңес Одағының Коммунистер партиясының қалыптасуы мен гүлденуінің басты нысаны болған. Сол кезеңдегі стиль түрлерінің барлығында дерлік қолданысқа ие болды деуге де болады. Мәселен, сол тұстағы баспасөз беттеріндегі «*Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы*» ұғымына қатысты төмендегідей мысалдарға назар аударсақ: *Лениннің басшылығымен адамзат тарихында ең алғашқы болып жұмысшылар мен крестьяндар және халықтар одағынан тұратын – Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы құрылды* (Правда, 1970, № 112). *Кеңестер мемлекеті – шығармашылық гүлденуі үстінде* (КПСС XXII съезінің материалдары). *Партия Кеңес адамдарының Социалистік Отанымызға, коммунистік іске деген киелі сезімді жандандырған* (ИКПСС, 547). *Коммунизм орнату жолындағы күресте совет халқының дем беруші және ұйымдастырушы ұлы күші – Ленин ұйымдастырған Совет Одағының даңқты Коммунистік партиясы жасасын!* (Социалистік Қазақстан, 9 сәуір 1961, № 85).

Байқағанымыздай, «*Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы*» макроконцептісі «*Кеңестік Одақ*», «*Кеңестер мемлекеті*», «*Кеңес адамдары*», «*Совет Одағы*», «*Совет халқы*», «*Совет өкіметі*» концептілік қатарларын құрайды.

«*Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы*» макроконцептісіндегі көптеген элементтер Кеңес адамдарының Отанына деген оң көзқарастарын танытады. Соған орай, «*Ұлы Отан*» макроконцептісі де сол кезеңдегі әрбір азамат үшін айырықша мәнге ие болғандығын (*Бүкіл еліміз партияның XXII съезін лайықты қарсы алуға әзірленіп жатқанда, бүкіл совет жастары Отанымыз бұрынғыдан да дәулетті және бай болып, молшылыққа кенелуі үшін қолдан келгеннің бәрін істеуге бел байлаған*) басылым беттеріндегі мысалдар арқылы бағамдауға болады.

«Ұлы Отан» макроконцептісі Ел және Жер концептілері арасындағы тығыз байланыстың, ұлттық құндылықтар жүйесінің тұтастығы негізінде жасалады. Ол тұтастық туралы ұғым-түсініктер қазақтың паремиологиялық дүние бейнесінде: «Отанға опасыздық еткенің – өз түбіңе жеткенің»; «Отан оттан да ыстық»; «Отан – отбасынан басталады»; «Отансыздың оты жанбайды»; «Отаны бірдің – тілегі бір, ошағы бірдің – білегі бір»; «Отансыз адам – қор, Отаны бар – зор» т.б. тілдік модельдер түрінде бекіп, ұрпақтан-ұрпаққа мұра ретінде жалғасын табады.

«Отан» концептісін құраушы тілдік модельдердің жалпы мазмұны этногенетикалық қауымдастықтың әр мүшесіне өмір сүрудің, өз мемлекетін құрудың бірден бір кепілі этностың иемденген жері болуы керектігін, ел болып қалудың, этнос үшін күллі тіршілігінің көзі саналатынын ол жерді ата-бабамыз қорғап, сақтап, бүгінгі ұрпаққа тарихи отан етіп мұрагерлікке табыстағанын, ал бүгінгі ұрпақ оны келер ұрпаққа мұраға қалдыруы қажет екендігін түсіндірген дидактикалық-пайымдық сипатта болып келеді.

«Ұлы Отан» концептісінің өзін бірнеше когнитивтік модельдерге топтастыруға болады.

«Отан», «Ұлы Отан» когнитивтік моделі.

«Отан», «Ұлы Отан» макроконцептісінің көрінісін Қ. Аманжолов, Т. Молдағалиев, Ж. Молдағалиев, С. Мәуленов, М. Мақатаев сынды ақын-жазушылардың шығармаларынан анық байқауға болады. Өрнек;

Көз салдым өмір тереңіне,
Құлашым жетсе дүние көлеміне.
Әлпештеп мені өсірген – Ұлы Отан,
Жарасам сол Отанның керегіне.
Отан сүйгіш елімнің ізгі салтын,
Әлем білген әйгілі совет халқын.
Дарқан күш, қайнар бұлақ білім шыққан,
Мадақтасам Ұлы Отан өшпес даңқын!

(М. Мақатаев. «Арманым»).

Отан үшін, семья үшін, мен үшін,
Аямады ол не өмірін, не күшін.
Тәрбие ал, деп, қалдырыпты ол маған
Коммунистік ерлік ісін, жеңісін.

(М. Мақатаев. «Әкем туралы сөз»).

Сайратқан бұлбұл құстай Ұлы Отаным,
Сұңқардай алмас қанат құлшынамын.

(Ж. Молдағалиев. «Серт»).

Қасиетті күші Ұлы Отанның,
Қанатын бер қыран құстың,
Ашуын бер арыстанның,
Жүрегін бер жолбарыстың.

(Қ. Аманжолов. «Ақын өлімі туралы аңыз»).

Күңгірлейді жат тілдерден көр-апан,
Заңмен мұны жазаламақ бір қатаң.
Білмеді олар сол кітапта жатқанын,
Солдат емес, социалистік Ұлы Отан!

(С. Мәуленов. «Бақыт кітабы туралы баллада»).

Бірақ Қызыл Армия
Отанына боп ие
Әрқашан да тұра алад,
Жауының бетін бұра алад.
Дүние пролетариатының
Ұлы Отаны – СССР!

(Қ. Аманжолов. «Он бес»).

Отанымыз – ССРО бақыт, үміт тірегі,
Астанамыз бақыт құшқан – жер жүзінің жүрегі.
Алып жүрек секунд санап шаттық кернеп соғады,
Соққан сайын құлпырады дүние бақыт Одағы.

(Қ. Аманжолов. «Отан үшін жан пида»).

«Отан», «Ұлы Отан» концептісі Кеңес дәуіріндегі ақын-жазушылар шығармаларындағы тілдік бейнеде «әлпештеп өсірген отан», «күш-қуат берген қоныс», «бақыт, үміт тірегі» ұғымдарының қолданылуымен терең ашылған.

«Отан – ана» когнитивтік моделі.

Поэзиялық шығармалардан нақты мысалдар келтірсек:

Біз сендердей жаңа ашылған гүл едік,
Жерге бақыт, елге бақыт тіледік.
Отан-ана отқа күйіп жатқанда,
Біздер ме едік үй бағатын тірі өлік.

(Ж. Молдағалиев. «Махабат оты сөнбейді»).

Қол ұстасып халықтар, тұрды сапқа,
Қосыл, қазақ, бас, қазақ, нұрлы шаққа!

Отан деген ұлы ана перзентісің,
Бауырларың өзіңмен бір құшақта.
(Ж. Молдағалиев. «Мен – қазақпын»).

СССР – бақыт кені ардақты анам,
Саянды жырға қосып сан мақтанам.
Сен үшін керек десе жаным құрбан,
Сен мені адам еткен, ардақтаған.
(Ж. Молдағалиев. «Серт»).

Сол кезеңдегі әрбір совет адамы «Отан – ана» үшін жанын пайда етуге дайын «Отан-ана отқа күйіп жатқанда», «Сен үшін керек десе жаным құрбан», «СССР – арадақты анам» өлең жолдарында отан – ана үшін ерлікпен өлуді мақтаныш көру Кеңес дәуіріндегі ақын шығармаларының тілдік бейнесінде көрініс тапқан бірліктер айрықша мәнге ие болған.

«Отан – тыныштық, мәңгілік орын» когнитивтік моделі.

Отан – жалпы адамзаттың өмір сүріп, тіршілік етер ортасы, қасиетті, киелі мекені.

...Менің жаным Отандық,
Отан деп өлем, өлсем де,
О, сүйікті Отаным,
Балам деп көм, көмсең де...
(Н. Байғанин. «Ер туралы жыр»).

Сондықтан да биіктеп барады елім,
Барады Ұлы Отаным - балалы елім.
Жер бетінде ырысты бір мен болсам,
Бақытсызға өзімді балар едім.
(Ж. Молдағалиев. «Мен – қазақпын»).

Қайратым бар, айбатым бар!
Отаныма – оттан ыстық
Жүрегім бар суық шалмас.
Дұшпаныма – мұздан салқын,
Домна да жылыта алмас!
(Ж. Молдағалиев. «Батыр туралы баллада»).

Сандырақтап естен танған кісідей,
Қалды ол кенет ешнәрсеге түсінбей.

Конституция оған сол кез көрінді,
Байтақ Отан, бүкіл үйдің ішіндей.

(С. Мәуленов. «Бақыт кітабы туралы баллада»).

Бұл кітапта жер мен аспан бәрі бар,
Бұл кітапта елдің еркін жаны бар.
Бұл кітапта: «Қорға деген Отанды»
Оқып қара, қасиетті заңы бар.

(С. Мәуленов. «Бақыт кітабы туралы баллада»).

Байқағанымыздай, сол кезеңдегі совет адамының өзі социалистік отанын жақсы көретін, нағыз отаншыл, елі мен халқы үшін аянбай қызмет етуді басты міндет деп санайтын, коллектившіл, қоғамдық мүддені көздейтін, социалистік мемлекеттің күш-қуатын арттыра беру үшін күресетін патриот болуы көзделеді.

Қорытынды

Біздің қарастырып отырған дәуір 1917–1990 жылдар аралығы саяси-әлеуметтік, экономикалық, мәдени тұрғыда ерекше кезең болды деуге болады. «Кеңестік» деп аталатын бұл кезең қазақ тілінің жүйелік, функционалдық, коммуникативтік құрылымдарына әсерін тигізбей қоймады. Кеңестік дәуірдегі тіл саясатын, тіл құрылысын, тілдік жағдайды жан-жақты қарастыру – сол кезеңдегі қазақ тілінің «лингвистикалық бейнесін» танытады. Ұлттың, мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі тіл болса, тіл құрылысы саясатында бұл факторға жеткілікті мән берілмеді. Қоғамдық өмірде болып жатқан әр алуан саяси, әлеуметтік, мәдени өзгерістер мен оқиғалар тілдің жүйелік құрылымы мен функционалдық типтеріне коммуникативтік құрылымына ықпалын тигізбей қоймады.

Зерттеу жұмысының нәтижесі барысында төмендегідей түйіндемелер жасауға болады:

Кеңес дәуіріндегі концептілер жүйесін әлеуметтің тілдік санасындағы қолданысын, алатын орнын бағамдай отырып төмендегідей макроконцептілер арқылы топтастырдық:

«Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы» макроконцептісі: «Кеңестік Одақ», «Кеңестер мемлекеті», «Кеңес адамдары», «Совет Одағы», «Совет өкіметі»; «Ұлы Отан» макроконцептісі: «Отан – ана», «Отан – тыныштық, мәңгілік орын» концептілік қатарлар.

Осыған орай, Кеңес дәуірі кезіндегі қазақ поэзиясы; тақырыпты ашатын ғылыми, саяси және көркем шығармалар; қазақ мерзімді басылымдарында «Ұлы отан» концептісі негізгі концептілік жүйені құрайтын когнитивтік құрылым болып табылады. Кеңес дәуірінде өмір сүрген ақын-жазушылардың

шығармаларында «Ұлы отан» концептісі композициялық құрылымы мен мазмұны жағынан түрліше көрініс тапқан.

Көркем мәтінде танылған концептілердің ерекшелігін ескере отырып, мынадай қағидаларды ұсындық: концепт дүние құндылықтарын танытады; санадағы ұғымды бейнелейді, тіл арқылы объективтенеді; санада концептілік құрылымдар көмегімен репрезентацияланады; әрбір ұлттың танымдық белгілерінің мазмұнын береді; тұлғаның танымдық стилін айқындайды.

Пайдаланған деректер тізімі

1 **Аскольдов-Алексеев, С.** Концепт и слово: Русская словесность: Антология [Текст]. – М : Academia, 1997. – С. 271.

2 **Демьянков, В. З.** Понятие и концепт в художественной литературе и в научном языке. Вопросы филологии. – 2001. – № 1. – С.44–48.

3 **Степанов, Ю. С.** Константы : Словарь русской культуры [Текст]. – М : 1997. – С. 401.

4 Правда. – 1970. – № 112.

5 Социалистік Қазақстан. – 9 сәуір 1961. – № 85.

6 **Мақатаев, М.** Шығармаларының толық жинағы : Көп томдық. Өлеңдері мен дастандары [Текст]. – Алматы : Жалын, 2006. – Т. 1. – Б. 320.

7 **Аманжолов, Қ.** Шығармаларының толық жинағы [Текст]. – Алматы, 1956. – Т. 2. – Б. 530.

8 **Молдағалиев, Ж.** Өлеңдер мен поэмалар [Текст]. – Алматы : Раритет, 2007. – Б. 240.

9 **Байғанин, Н.** Наркыз. Дастандар мен өлеңдер [Текст]. – Алматы: Жазушы, 1974. – Б. 350.

10 **Мәуленов, С.** Өлеңдер, поэмалар, балладалар, аудармалар [Текст]. – Алматы: Ан Арыс, 2010. – Б. 320.

11 Қазақ совет поэзиясының антологиясы. Екі томдық [Текст]. – Алматы: Жазушы, 1977. – Т. 1. – Б. 568.

References

1 **Askoldov-Alekseev, S.** Konzept i slovo: Russkaya slovesnost: Antologiya [Concept and Word : Russian Literature: An Anthology] [Текст]. – Moscow: Academia, 1997. – P. 271.

2 **Demyankov, V. Z.** Ponyatie i koncept v xudozhestvennoj literature i v nauchnom yazyke [Concept and concept in fiction and scientific language] [Текст]. Voprosy filologii. – 2001. – № 1. – P. 44–48.

3 **Stepanov, Yu. S.** Konstanty : Slovar russoj kultury [Constants: Dictionary of Russian Culture] [Текст]. – Moskva, 1997. – P. 401.

4 Pravda. – 1970. – № 112.

5 Sosialistik Qazaqstan. – 9 säuir 1961. – № 85.

6 **Maqataev, M.** Şyğarmalarynyň tolyq jinaғы: Köp tomdyq. Öleñderi men dastandary [Complete collection of works: Multi-volume. Poems and sagas] [Текст]. – Almaty : Jalyn, 2006. – Т. I. – P. 320.

7 **Amanjолоv, Q.** Şyğarmalarynyň tolyq jinaғы [Complete collection of works] [Текст]. – Almaty, 1956. – Т. II. – P. 530.

8 **Moldağaliev, J.** Öleñder men poemalar [Poems] [Текст]. – Almaty : Raritet, 2007. – P. 240.

9 **Baiғанin, N. Narqyz.** Dastandar men öleñder [Price. Tales and poems] [Текст]. – Almaty : Jazuşy, 1974. – P. 350.

10 **Mäulenov, S.** Öleñder, poemalar, baladalar, audarmalar [Poems, ballads, translations] [Текст]. – Almaty : An Arys, 2010. – P. 320.

11 Qazaq sovet poeziasynyň antologiasy. Eki tomdyq [An anthology of Kazakh Soviet poetry. Two volumes] [Текст]. – Almaty : Jazuşy, 1977. – Т. I. – P. 568.

Материал 09.06.23 баспаға түсті.

*Г. Т. Дарменова

Университет Памуккале,
Республика Турция, г. Денизли.

Материал поступил в редакцию 09.06.23.

КОНЦЕПТ «ВЕЛИКАЯ РОДИНА» В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ СОВЕТСКИХ ПОЭТОВ-ПИСАТЕЛЕЙ

В данной статье подробно проанализировано употребление макроконцепта «Великая Родина» в творчестве поэтов-писателей советской эпохи.

Всесторонний обзор языковой политики, структуры языка, языковой ситуации советского периода показывает «лингвистический образ» казахского языка в тот период. В связи с началом обновления в социальной среде, общественный идеал изменился радикально и быстро.

Рассматриваемый советский период был временем, когда массы призывались подчиняться только советской власти, с целью разъяснения необходимости идти путем партии в установлении

коммунизма, прославления славы социализма, внушения в сознание людей вечности ленинских и сталинских идей. В этот период периодические издания также открыто использовались как информационный инструмент для пропаганды советской государственной политики и идеологии. Рассматривая вопросы общественно-политического, публицистического и художественного дискурса, были концептуально систематизированы и сгруппированы как система концептов несколько понятий, которые имели общественно-политическое значение в советское время. Концептуальное рассмотрение означает объяснение языкового сознания, мыслительных единиц и психических ресурсов, знаний и показателей людей того же советского периода. Исходя из этого, система концептов была разделена на большие макроконцепты и малые микроконцепты, охватывающие вопросы общественно-политического, художественного, публицистического дискурса в советское время.

Во введении материала исследования было дано и всесторонне рассмотрено определение понятия концепт, который носит название «макро, микроконцепты советского периода» и считается основным понятием в современном языкознании.

В главе макроконцепта «Великая Родина» отражены понятия «Родина», «Родина – мать», «Родина – мир, вечное место», связанные с концептом «Великая Родина» в мире знаний народа советского времени и являются важными понятиями в продвижении концепта «Великая Родина».

Материалы исследования могут быть использованы на курсах казахской литературы, а также как дополнительный материал по предмету «История Казахстана».

Ключевые слова: советская эпоха, великая родина, концепт, макроконцепт, языковое сознание, лингвокогнитивная структура.

*G. T. Darmenova

Pamukkale University,
Republic of Turkey, Denizli.
Material received on 09.06.23.

THE CONCEPT OF «GREAT MOTHERLAND» IN THE WORKS OF POETS AND WRITERS OF THE SOVIET ERA

This article thoroughly analyzes the use of the macro concept «Great Motherland» in the works of poets and writers of the soviet era.

A comprehensive review of the language policy, language system, language situation in Soviet times reveals the «language image» of the Kazakh language at that time. Renewal and rebirth began in the social environment. Accordingly, the social ideal has changed radically and rapidly.

The Soviet period under consideration was a time when the masses were called upon to submit only to Soviet power, with the aim of glorifying the glory of socialism, instilling in the minds of people the eternity of Lenin's and Stalin's ideas, explaining the need for the party to take a different path in establishing communism. At this point, periodicals were also openly used as an information tool to promote Soviet state policy and ideology. Considering the issues of socio-political, media and artistic discourses, several ideas of socio-political significance of the Soviet period were conceptually systematized and grouped into a system of concepts. Conceptual consideration means an explanation of linguistic consciousness, mental units and mental resources, knowledge and indicators of people of this period. Based on this, in Soviet times, the system of concepts was divided into large macro-concepts and small micro-concepts, covering issues of socio-political, artistic, media discourses.

In the introduction of the research material, the definition of the concept «macro, microconceptions in Soviet times» was given and comprehensively considered, which is considered one of the basic concepts in modern linguistics.

The results and discussion section reflect the concepts of «Motherland», «Motherland – mother», «Motherland – world, eternal place», associated with the concept of «Great Motherland» in the worldview of the Soviet era's people and they are important ideas in promoting the concept of «Great Motherland».

The materials of this study can be used in Kazakh literature courses and as an additional material on the subject History of Kazakhstan.

Keywords: soviet era, great motherland, concept, macroconcept, language consciousness, linguocognitive structure.

Теруге 09.06.2023 ж. жіберілді. Басуға 30.06.2023 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

3,18 МБ RAM

Шартты баспа табағы 22,79. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: А. К. Темиргалинова

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Тапсырыс № 4100

Сдано в набор 09.06.2023 г. Подписано в печать 30.06.2023 г.

Электронное издание

3,18 МБ RAM

Усл. печ. л. 22,79. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: А. К. Темиргалинова

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Заказ № 4100

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz